

Verdi, l'epopeia

Durant el mes de gener, a Barcelona ha tingut lloc la posada en escena d'«Aïda», de Verdi. El fet de ser l'òpera que més voltes s'ha representat en la història del Liceu i que la mort del compositor s'esdevingué el 27 de gener —ara fa 86 anys— semblen una bona ocasió per fer una mirada a la seua figura.

Paco Sellés

Nabucco o la pàtria perduda

Hi ha dues pel·lícules, italianes, que serveixen per constatar la dimensió de la figura de Verdi com a impulsor i catalitzador del moviment per la unitat i la llibertat italianes al llarg del segle XX. Una és *Senso*, de Visconti. En la primera seqüència assistim a una representació d'*Il trovatore*, òpera de peripècies i passions desfermades en el més pur estil romàntic. De sobte, la càmera ens fa saber que som a Venècia, més concretament a La Fenice. A les llotges, tot d'aristòcrates, paisatge enlluernador allà on n'hi haja, si bé en aquesta ocasió esguitat ça i lla per l'esclat blanc dels uniformes de l'exèrcit austríac d'ocupació.

Després del do de pit de rigor, un tenor abillat a la medieval crida a uns soldats «¡A les armes!» Tot seguit veiem alguns patriotes que es van passant uns pamflets. Quan acaba l'acte, se sent el crit de: «¡Estrangers, fora de Venècia!» i una allau de rams de flors amb els colors nacionals italians inunda el teatre. Contrast portentós amb la discreta ovació dels soldats austríacs. És la primavera de 1866. Els últims mesos de l'ocupació del Vèneto. El govern italià ha firmat un tractat d'aliança amb Prússia. L'alliberament no pot tardar.

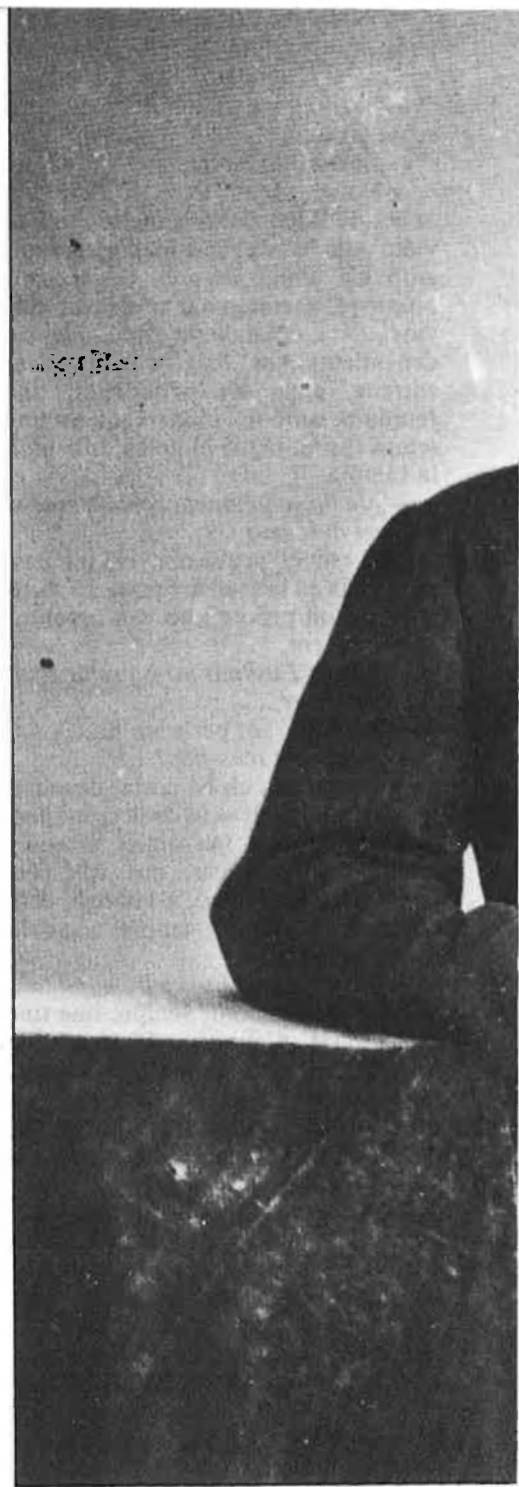
Il trovatore pertany al grup d'òperes de Verdi més tard anomenat «d'òperes de situacions». L'èxit del *Risorgimento* l'ha rellevat de les seues obligacions patriòtiques i els seus objectius dramàtics han canviat. El «Viva VERDI!» (Viva Vittorio Emanuele Re d'Italia) és ja un *graffitti* històric a les parets llombardes. Això no obstant, el que s'esdevé en la seqüència més amunt esmentada no deixa de ser una mostra de com era susceptible de ser contextualitzada a plaer qualsevol obra provinent del creador de *Nabucco*. És a dir, de l'eficàcia incendiària que caracteritzarà, musicalment parlant, tota la seua trajectòria. De fet, tot havia començat una vintena d'anys abans.

Diu el tòpic que la música és l'espirit dels italians, la seua causa nacional. Però el que no diu és en quants milanesos va contribuir a desvetlar la consciència d'aquella causa, la nit del 9 de març de 1842, el cor de presoners hebreus de *Nabucco*. A la Scala de Milà, cau de l'òpera per excel·lència, tot derogant les disposicions vigents, es concedia un bis. «Va pensiero» —així ho requeria l'eufòria desencadenada— havia de ser cantada una segona vegada. Avui dia, sobretot quan a través de la ràdio se'ns bombardeja amb una versió tan diluïda i generalitzada, potser la música del jove Verdi ja no exalta, però continua resultant irresistible quan la canten com toca, no com una nadala.

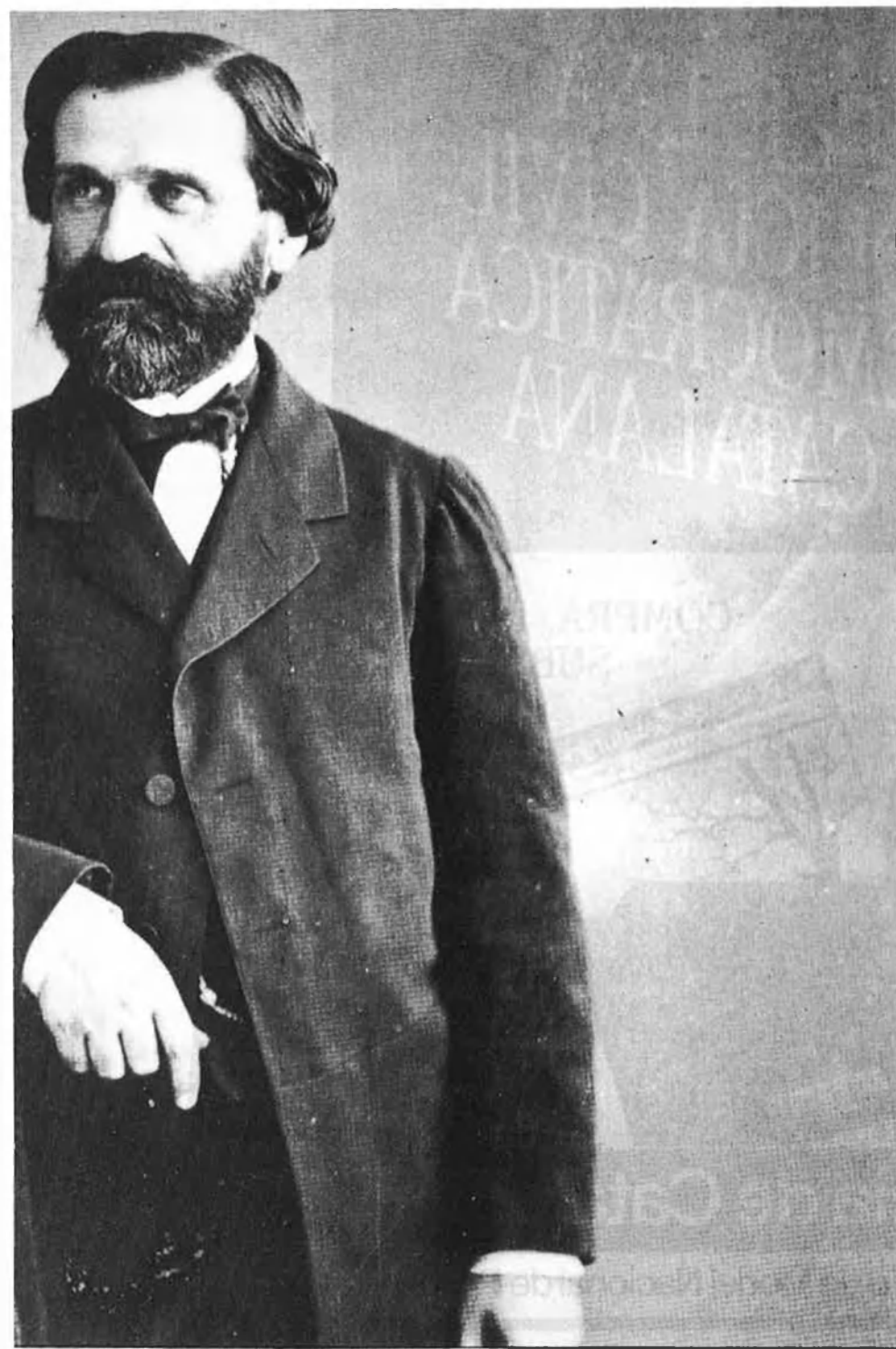
Amb *Nabucco*, Verdi entra de ple en el *Risorgimento*. Perquè el veritable personatge protagonista d'aquesta òpera és el poble jueu exiliat i captiu a Babilònia que canta a la pàtria perduda en termes que ben bé podrien ser els de la situació del poble italià sotmès a la dominació austríaca. A partir d'aquella nit «Va pensiero» esdevindrà símbol nacional. Més tard, Verdi arribarà a ser diputat, activitat a la qual el portarà l'actitud que li assenyala, des del dia de l'estrena, l'èxit de *Nabucco*.

Els grans corals abrandats seran un dels trets més característics de la producció dels deu anys següents. D'*I lombardi alla prima crociata* a *La battaglia di Legnano* cap de les seues òperes no mancarà del consabat període dedicat a l'exaltació de la llibertat, el qual ràpidament esdevindrà símbol. Això el convertirà en heroi nacional i també en blanc dels atacs dels seus enemics, els quals l'acusaran de buscar l'èxit fàcil per mitjà de polsar en excés la fibra patriòtica del seu públic.

És cert que Verdi era un camperol nouvingut i un bon empresari i com a tal la fama es comptava entre els seus objectius. Però també és cert que una

fama més gran li oferiria una major independència econòmica i, per tant, li permetria de trobar un camí per on evolucionar artísticament. I no seria d'una altra manera. Una altra òpera de l'anomenat període mitjà, *Rigoletto*, proporciona un exemple del que volem dir. El bufó geperut, ple d'amor per la seua filla, i rabiós en la seua deformitat davant les dures exigències del Duca, no és sinó la canalització de l'impuls despersonalitzat que animava el cor d'expatriats a les ribes de l'Eufrates. Però les crítiques no vindrien només per aquest cantó, la seua música també en seria objecte, immers com estava el segle en cor-

El compositor, fotografiat el 1860 per Nadar.

rents de canvis profunds, de canvis que es volien trasbalsadors, definitius.

Wagner versus Verdi

Nascut el mateix any que el compositor de Busseto, Richard Wagner, Alps enllà, convertiria la seua vida en l'arma que acabàs d'una volta per totes amb l'oripell italià. El drama musical, categoria de categories, havia de ser justament l'antídot contra un verí compost de marxes, *duettos* i *cabalettes*, és a dir de deixalles d'un passat musical mort. L'«obra d'art total» s'imposava. *Gesamkunstwerk*, en

deia Wagner, això és, l'acoblament perfecte en un tot de poesia, música, drama, interpretació i dansa. Un concepte literàriament i filosòficament tan elaborat al capdavant només li va servir —i que quede clar que no es poca cosa— per convertir-se en el màxim representant d'un nou llenguatge i aparell musical. Ara bé, l'òpera de veritat, i això, Verdi —sense necessitat d'aparatosos manifestes estètics— ho havia sabut de sempre, conté tot el teatre ja en la partitura.

Tot i saber-ho —no sols el suposat patriotisme fou causa d'insidioses crítiques— van ser molts els atacs que va haver d'encaixar i molta la igno-

rància a què es veié sotmesa la seua obra, inclús una vegada mort, per part dels homes del nord. El geni de Bayreuth, ni que siga per menysprear-lo, no li dedica ni una sola ratlla de la seua dilatada obra assagística i epistolar. Però sí que ho feren els seus «intelligents» seguidors d'arreu del món. De «música d'orguenet» titlaven les seues melodies. I els que així el definien, amb els ulls potser posats en fins més transcendents, o cap endins en dolorós autoexamen, no s'adonaven que la seua música era el producte de la seua terra italiana filtrada per uns ulls que miren el món amb extroversió.

Contemporanis i antagònics. Com ho demostra el fet que el mateix poble jueu que a un li serveix com a imatge d'unes reivindicacions ben concretes, l'altre, en el seu pamflet antisemita *El judaisme en la música* el fa servir com a exemple de tot allò que cal eliminar per conservar la puresa d'una raça, la germànica. Però Wagner, tot i les seues llargues marrades estètiques, no va aconseguir fer la gran òpera nacional que en Verdi sorgeix quasi espontània al principi de la seua carrera, en *Nabucco*.

Amb els anys, amb més de setanta, quan per rematar una llarga carrera que ja no necessita més avals per passar a la història, Verdi, com aquell qui diu, es trau de la màniga le seues tres obres més acabades, la figura de l'alemany encara ressorgirà per fer-li ombra. Wagnerisme, en diran ara. Una acusació que ara es pretén vexatòria. Però —ja s'ha dit— no hi altres dos compositors tan contemporanis i alhora tan contraris. Perquè mentre la grandesa de Richard Wagner, la seua innovació revolucionària en l'òpera consisteix a retornar-la al terreny del mite i dels déus nòrdics, la gran consecució de Verdi rau a fer culminar la tradició italiana humanitzant-la. I per això, per la seua humanitat radical, i el seu compromís com a artista i polític amb el seu poble, no ha d'estranyar que Bertolucci, a l'hora de datar la seua pel·lícula *Novecento*, un discurs dirigit a les àmplies masses a fi de recrear l'epopeia d'aquest mateix poble en el present segle, triàs la figura d'un vell vestit d'arlequí, transsumpte de Rigoletto, que plora a llàgrima viva la mort del mestre. Una bona manera de fer-nos saber que som al 27 de gener de 1901. □